

HEIDEGGER A DEJINY FILOZOFIE

VLADIMÍR LEŠKO, Katedra filozofie a dejín filozofie FF UPJŠ, Košice

LEŠKO, V.: Heidegger and the History of Philosophy
FILOZOFIA 65, 2010, No 2, p. 110

The history of philosophy is an essential element of M. Heidegger's philosophy. The paper raises the question: Could Heidegger have successfully completed his *Being and time* as he proclaimed in its first edition? In the author's view, the fact that the second part of the book remained unwritten was an inevitable consequence of *the turn*: The question of being in the second part of *Being and time* remained unresolved, therefore Heidegger later focused on of the understanding of being in Hegel, Leibniz, Heraclites and Parmenides. The author argues, however, that even this important re-orientation could not lead to a successful accomplishment of Heidegger's original intention. i.e. to conceive being without existence, what would have enabled him to pass on from the metaphysics of existence to the metaphysics of being.

Keywords: History of philosophy – Philosophy of history of philosophy – Ontology
Being – Metaphysics

V úvodnej poznámke k siedmemu vydaniu diela *Bytie a čas* z roku 1953 Martin Heidegger píše, že označenie *prvá polovica*, ktoré bolo uvádzané vo všetkých predchádzajúcich vydaniach, už definitívne *vypúšťa*. A hneď k tomu dodáva, že po štvrtstoročí od jej prvého vydania už nemôže pripojiť *druhú polovicu* práce bez toho, aby *prvá* nebola spracovaná novým spôsobom. Ide mu o pokus o *sebakritiku*, ktorý má zároveň zachrániť aspoň to, čo sa ešte zachrániť dá. Tým je v nej naznačená *cesta*. Tá jediná je podľa Heideggerových slov ešte stále *nevyhnutná*, ak má otázka bytia *ostať živá* ([5], 7). Neporovnateľne radikálnejšie sa Heidegger vyjadril o svojej práci v liste literárnemu vedcovi M. Kommerellovi už v roku 1942: „*Bytie a čas bol neúspech*“ (citované podľa [1], 48; kurzíva V. L.). S tým možno len jednoznačne súhlasiť! Ale zároveň treba aj historickofilozoficky preukázať, v čom všetkom spočíval tento *nezdar* a že sa celé toto ambiciózne filozofické úsilie nemohlo ani inak skončiť.

Bytie a čas ako neúspech. Heidegger si až príliš dobre uvedomoval, že jeho filozofické *veľdielo* nemohlo naplniť ním sledovaný cieľ a že musel hľadať iné *spôsoby* jeho naplnenia. Otázkou však potom ostáva, ako by mala byť spracovaná nanovo prvá časť práce *Bytie a čas*, aby k nej bolo možné pripojiť druhú plánovanú polovicu ([5], 58). A hneď by tu nevyhnutne vznikol nový, veľmi vážny problém. Aj keby sa Heideggerovi bolo podarilo nanovo napísať *prvú polovicu* práce, bol by teraz príliš neúspešný v jej druhej plánovanej časti, t. j. *v základoch fenomenologickej deštrukcie dejín ontológie a v problematike temporality ako jej vodidla*. Zavrieť prácu *Bytie a čas* analýzou *Kanta, Descarta a Aristotela* – to je jednoducho slepá ulička, lebo neumožňuje z viacerých vážnych teoretických dôvodov uskutočniť najmä to, aby *otázka bytia ostala živá*, t. j. filozof-

ficky *premýšľieť Bytie bez jestvujúcna*. Heidegger postupne veľmi dobre pochopil, že ak sa má ako tak zmysluplne pohybovať *cestou* hľadania odpovede na otázku bytia, tak vyššie uvedení trojicu filozofov musia vystriedať iní. A tými sa aj naozaj stali *Hegel, Leibniz a Herakleitos s Parmenidom*.

Heideggerova nedôslednosť, totiž že až príliš dlho strácal čas možným sledovaním *prvej ohlásenej koncepcie* v práci *Bytie a čas*, ktorej ďalšie skúmania ponúkol najmä v práci *Kant a problém metafyziky* (1929), končí neprehliadnuteľným *paradoxom*. Ten je vyjadrený v tejto podobe: „Jestvujúcno je nám známe. Ale bytie? Nedostávame závrat, keď máme niečo také určiť, alebo hoci len výslovne uchopiť? Nie je bytie čosi také ako nič? Skutočne, nebol to nikto menší než Hegel, kto povedal: ‚Čisté bytie a čisté nič je teda to isté‘“ ([7], 197). Heidegger vidí jasný dôsledok tejto skutočnosti v tom, že sa u Hegela stala *metafyzika logikou* tak radikálne ako nikdy predtým u žiadneho filozofa. Preto *musím* konštatovať, že Heideggerov spis *Kant a problém metafyziky* sa nemohol zavrieť nijako inak ako *filozofickým chválospevom* na Hegela. To, čo sa udialo v roku 1929, sa zopakuje aj o tridsať rokov neskôr v štúdiu *Kantova téza o bytí* (1962), ktorá končí podobne. Heidegger totiž ponúka ďalšie rozpracovanie Kantovej tézy o bytí v intenciách špekulatívno-dialektického vysvetlenia bytia ako *absolútneho pojmu* ([10], 480). Teda všetko podstatné o Kantovi sa nakoniec vždy *otočí* smerom k Hegelovi.

Heidegger verus Hegel. Jeden z najvýznamnejších súčasných nemeckých heideggerológov G. Figal vo svojej práci *Úvod do Heideggera* nás správne upozorňuje, že ten, kto „chce porozumieť Heideggerovmu spôsobu filozofovania, musí sa podriaadiť experimentálnemu rázu jeho diela. Prístup k nemu preto nájdeme predovšetkým na prelomoch a miestach obratu. Tam vidíme, s akou konzekventnosťou Heidegger sleduje svoj problém a ako je pripravený ho ihneď formulovať inak, keď sa pokus o riešenie nepodaril“ ([1], 9). Zaiste, možno s tým súhlasiť bez výhrad. Platí to aj o ďalšom Figalovom tvrdení: „Kto chce porozumieť Heideggerovej filozofii, nemôže sa uspokojiť s tým, že sa bude snažiť porozumieť len Heideggerovi. K mnohým, a často tým najdôležitejším, myšlienkam Heidegger dospel pri vyrovnávaní sa s inými filozofiami a rozvinul ich pri interpretácii textu. Pre Heideggerovu filozofiu je charakteristické to, že vytvorila svoju vlastnú, nanajvýš originálnu metódu interpretácie textov. Úvod do Heideggera nie je preto možný bez toho, aby sme tiež hovorili o Hegelovi, Husserlovi a Diltheyovi, o Aristotelovi a Platonovi, o Hölderlinovi a Nietzsche, o Ernstovi Jüngerovi“ ([1], 9).

Ale tu zrazu nasleduje vo Figalovej interpretácii to, s čím už tak bez výhrad súhlasiť nemôžem... Figal totiž tvrdí: „Najdôležitejšími sú pritom Aristoteles a Platon. Každý pokus pochopiť Heideggera bez ohľadu na klasickú grécku filozofiu zostáva beznádejný“ ([1], 9). Žiaľ, nie je to celkom tak. Je pravda, že význam Heideggerovej recepcie Platónovej a Aristotelovej filozofie začiatkom 30. rokov 20. storočia je mimoriadne veľký, ale v neskoršej tvorbe sa výrazne vytráca. *Pre Heideggera sa po obrate postupne stanú najdôležitejšími z gréckej filozofie jednoznačne Herakleitos a Parmenides*. Preto musím opraviť Figalovo hodnotenie, že *každý pokus pochopiť jeho filozofiu bez ohľadu na predsokratovskú filozofiu* (Anaximandros, Herakleitos a Parmenides) *zostáva beznádejný*. Ale Herakleitos a Parmenides neostávajú predmetom jeho záujmu, metaforicky vyjadrené, *sami oseba a pre seba*. Aby sa ich význam mohol odhaliť v plnej *filozofickej sile*, musel to realizovať

v konfrontácii s Hegelom.

V čom je teda *konfrontácia* Heideggera s Hegelom taká dejinnofilozoficky nevyhnutná? V dvoch rozhodujúcich problémoch: 1. vo *filozofii dejín filozofie* a 2. v *pochopení, že zmysel filozofie nemôže byť dosiahnutý bez odpovede na otázku Čo je bytie?*. To veľmi dobre chápe aj Figal, lebo píše, že „už Hegelove *Dejiny filozofie* ukazujú, ako možno sprístupniť tradičné texty tým, že sa interpretujú z hľadiska súčasnej terminológie a formulovania problému: *Hegelovo chápanie sa stáva pre Heideggera záväzným*“ ([1], 12; kurzíva V. L.). S tým súhlasím, ale problémom ostáva pochopenie a potom aj vysvetlenie toho, čo sa stáva z Hegela *záväzným* pre Heideggera. To najdôležitejšie súvisí s vymedzením a potom najmä s obsahovým naplnením *filozofie dejín filozofie*, ktorá je *hlavným kľúčom* pri otváraní zmysluplnej *cesty* k poznaniu tak Hegelovej, ako aj Heideggerovej *ontologickej výpovede* (podrobnejšie pozri [22], 9 – 99, 158 – 197).

Jadro Hegelovej *filozofie dejín filozofie* doteraz najpresnejšie vymedzil už v roku 1942 J. Patočka ([25], 61; pozri tiež [22], 254 a n.). *Filozofia dejín filozofie* ako jedinečný *metateoretický pohyb* reflexie dejinnofilozofického myslenia, ktorého zmyslom nie je vonkajškovo-empirická historickofilozofická interpretácia, ale nájdenie vnútornej *jednoty* dejín filozofie a najvýznamnejších logicko-ontologických problémov – to je spoločná filozofická platforma Hegela a Heideggera; ak si ju nevšimneme, tak stratíme rozhodujúcu možnosť pochopiť ich nespochybniteľnú vzájomnú myšlienkovú väzbu.

Hegel azda najstručnejšie vyjadril teoretické jadro svojej *filozofie dejín filozofie* v *Logike* takto: „... podstatný obsah dejín filozofie sa nevzťahuje na čosi minulé, ale je večný a úplne prítomný, a výsledok týchto dejín nepredstavuje galériu poblúdení ľudského ducha, ale skôr panteón bohov. Týmito bohmi sú však rozličné stupne idey, vynárajúce sa po sebe v dialektickom vývoji... začiatok logiky sa zhoduje so začiatkom vlastných dejín filozofie. Tento začiatok nachádzame vo filozofii eleatskej, konkrétnejšie u Parmenida, ktorý chápe absolútne ako bytie, hovoriac: *jestvuje len bytie, nič ako také nejestvuje. Za vlastný začiatok filozofie to treba považovať preto, lebo filozofia je vôbec myšliacim poznávaním a tu sa prvýkrát uchopilo čisté myslenie a sebe samému sa spredmetnilo*“ ([21], 115; kurzíva V. L.).

Heidegger vyjadril rozhodujúce jadro svojej *filozofie dejín filozofie* azda najstručnejšie v tejto podobe už v roku 1922: „Dejiny filozofie sú... pre *filozofické bádanie* vtedy a len vtedy v relatívnom zmysle predmetne tu, keď nepodávajú rozmanité pozoruhodnosti, ale to, čo je vo svojej radikálnej jednoduchosti *hodné myslenia*, a vedú tak chápaciu prítomnosť nie k obohacovaniu znalostí, ale odrážajú ju práve naopak k nej samej, aby vystupňovali jej problematickosť... *Až cestou späť od Aristotela k jeho predchodcom bude možné preskúmať Parmenidovo učenie o bytí a porozumieť mu ako rozhodujúcemu kroku, ktorý určil zmysel a osud západnej ontológie a logiky*“ ([4], 12, 33; kurzíva V. L.; pozri tiež [2], 64 – 71). Pochopiť *zmysel západnej ontológie a logiky* – to je spoločná filozofická úloha Hegela, a Heideggera. Každý si ju však riešil svojím neopakovateľným spôsobom.

Pokiaľ si nejaký bádateľ Heideggerovho diela nevšimne (a to sa, žiaľ, stalo aj Figalovi) tento spoločný *filozofický priestor* určenia *začiatku západnej ontológie a logiky* u Hegela a Heideggera, nemôže ani pochopiť a ani vysvetliť, prečo si Heidegger o Hegelovi myslel, že bol vo filozofii *posledným veľkým Grékom*. Najpresvedčivejší dôkaz

bytostnej *filozofickej* spriaznenosti Hegela s antickou filozofiou podal Heidegger sám vo svojej prednáške *Hegel a Gréci* (1958).

Pre Hegelovu *filozofiu dejín filozofie* je príliš dominujúce určenie *vývoja* a princípu *historizmu*, bez ktorých si jej autor nevie vôbec predstaviť svoje učenie. Heidegger si myslí opak. Najpresnejšie to vyjadril vo svojich prednáškach v zimnom semestri 1927/1928, ktoré dnes máme publikované pod názvom *Fenomenologická interpretácia Kantovej Kritiky čistého rozumu*: „Filozofia sa *nevyvíja* v zmysle pokroku, ale je úsilím o rozvíjanie a vyjasňovanie stále tých istých niekoľkých problémov, je samostatným, slobodným a zásadným bojom ľudskej existencie s temnotou, ktorá v nej neustále prepuká. A každé objasňovanie len odкрýva nové priepasti. Mlčanie a úpadok filozofie neznamenaá teda koniec postupu dopredu, ale *zabudnutia centra*. Preto je každá filozofická obnova precitnutím v návrate na to isté miesto“ ([6], 13); (kurzíva V. L.).

O desať rokov neskôr v prednáške *Európa a nemecká filozofia* to Heidegger znovu zopakuje: „Filozofia hovorí tak, že o tom istom vraví stále to isté. A najväčšími, osobitými sú myslitelia, ktorým sa to darilo. To znamená: *vlastné dejiny filozofie sú dejinami len niekoľkých jednoduchých otázok*. Zdanlivá svojvoľná hojnosť stanovísk a striedanie systémov je potom v podstate len výhradnosťou toho istého jedného jediného, tak, ako je ju schopný pochopiť práve ten, a nie iný mysliteľ“ ([9], 77); (kurzíva V. L.).

Pochopenie počiatku gréckej filozofie, a tým aj západnej filozofie vôbec, je v rozhodujúcej miere u Heideggera späté so *spoľahlivým porozumením slov*, ktorými Gréci pomenovávali *bytie* a *pravdu*. V ranej gréckej filozofii sa *klúčovým slovom* označujúcim bytie stáva podľa neho slovo *fysis*. Tu však vzniká prvé veľké nedorozumenie v chápaní ranej gréckej filozofie, keď sa táto chápe práve ako *prírodná filozofia*. Je to podľa Heideggera *nedorozumenie* a *blud*. Dôvod je zrejмый: „*Φύσις* znamená: vyrašenie – napríklad vyrašenie ruže – v zmysle vychádzať najavo, predviesť sa, vydávať sa; vydávať sa – tak, ako hovoríme: Kniha bola vydaná, *je tu*. Vo *φύσις*, mene pre *Bytie*, Grékom zaznieva: predvádzať sa a pritom nepohnute zotrávať. Až v jestvujúcne, t. j. *v tom, čo tu nepohnuto zotráva a samo v sebe tu tkvie*, v gréckych sochách a gréckych svätyniach, dosahuje život tohto národa bytie, zreteľného a záväzného zotrvania; tieto sochy a svätyně nie sú napodobeninou ani výrazom niečoho, ale ustanovujúcim výkonom a zákonom gréckeho bytia“ ([9], 79).

Heidegger reflektuje *φύσις* ako jednoznačné *bytostné určenie bytia* v jeho *nepohnutosti, predvádzajúcom sa zotrávaní*. A zároveň si pomáha aj odkazom na nové súdové jazykovedné poznanie, ktoré malo preukázať, že slovo *φύσις* má spoločný základ so slovom *φάος* – svetlom, osvetlením. Bytie sa mu tak stáva *osvetlením nepohnutého zotrvania*, preto k nemu patrí *ustupovanie do skrytosti*. Tu je potom identifikovateľné Heideggerovo východisko „pre porozumenie Herakleitovho výroku ... *bytie sa rado skrýva*“ ([9], 79).

Heidegger sa pri ďalšom identifikovaní problému *Bytia* pokúša vyvrátiť jednu z najväčších chybných interpretácií ranej gréckej filozofie, ktorá ukazuje na rozpor medzi filozofickým učením Herakleita a Parmenida. Kým Herakleitos mal vraj proti bytiu zdôrazňovať *dianie*, Parmenides zas oproti dianiu vyzdvihoval *bytie*. S tým však Heidegger rozhodne nesúhlasí. Parmenides podľa neho „hovorí o Bytí len ako o Jednom a Tom istom, lebo vie, že Bytie je neustále ohrozované zdaním, ktoré k nemu patrí ako jeho tieň“ ([9],

80). Herakleitos potom naopak hovorí o *dianí* „len preto, aby ho včlenil do Jedného, do jednoty bytia, ktoré je λόγος. Λόγος tu však neznamená, ako sa neskôr vysvetľovalo, rozum a reč, ale *zbieranie, pôvodné sústredenia* všetkých protikladov do Jedného ...“ ([9], 80).

Herakleitos a Parmenides sú pre Heideggera filozofmi, ktorí hľadajú jedno a to isté, ale z opačných strán. Herakleitos myslí na *Bytie* s pozície *diania* a Parmenides zasa z hľadiska *zdaní*, ale pritom ani jeden z nich nezabúda na *stálosť*. „Na tomto počiatku však nebolo možné uľpieť; lebo počiatok nie je, ako mieni neskoršie zavádzajúce vysvetľovanie, to, čo je posadnuté vývojom, niečím nedokonalým a nepatrným, ale je tým *najväčším v úplnosti svojho obsahu*“ ([9], 80; kurzíva V. L.). Tu máme vyjadrený až príliš jednoznačne základný rozdiel medzi Hegelovým a Heideggerovým chápaním dejín filozofie. Kým pre Hegela pochopenie dejín filozofického myslenia nie je možné bez kategórie *vývoja*, pre Heideggera je to absolútne neprijateľné.

O čo sa bude usilovať Heidegger permanentne až do konca svojej tvorby, to je najmä to, aby presvedčil, že najťažšie vo filozofii je *zachovať počiatok*. Tým chcel vyjadriť skutočnosť, že „*bytné určenie Bytia a pravdy prešlo premenou, ktorá síce počiatok predpokladala, ale už ho nezvládala*“ ([9], 81; kurzíva V. L.). *Odklon od počiatku* Heidegger jednoznačne spája s Platonom a Aristotelom. V roku 1936 je Heidegger ešte neobľomne presvedčený (pričom neskôr toto hodnotenie zmení), že v Heglovej *Logike* „sa završuje cesta západnej filozofie od Platóna a Aristotela, nie však cesta *od jej počiatku*. Ten tu zostáva bez toho, aby bol zvládnutý, a pri spätnom pohľade sa stále len vysvetľoval zo stanoviska, ktoré sa od neho odvrátilo, to znamená, ktoré ho nepochopilo“ ([9], 82).

Heidegger vynakladá obrovské filozofické úsilie vo vzťahu k interpretácii *počiatku* západnej filozofie v troch rozsiahlych prednáškových cykloch o Anaximandrovi a Parmenidovi (1923) ([14]; [11]), o Parmenidovi (1942) [13] a o Herakleitovi (1944) [15]. Vo všetkých troch Heideggerových prednáškových kurzoch je základnou *stratégiou* a tým najdôležitejším to, že sa pokúšajú na veľmi širokom priestore skúmať *počiatok západného myslenia* s dôrazom na problém *pravdy bytia a údelu metafyzického myslenia* (pozri [15], 378 a n.). Predstavujú *zjednotenie* toho, čo je neskôr v prednáške z roku 1955 *Čo je to – filozofia?* vyjadrené síce veľmi stručne, ale rezolútne: „*Herakleitos a Parmenides neboli ešte filozofmi. Prečo nimi neboli? Pretože boli väčšími mysliteľmi*“ ([17], 117; kurzíva V. L.). Slovo *väčší* tu Heidegger nepoužil preto, aby hodnotil filozofický výkon, ale na to, aby slovo *väčší* ukázalo cestu do *inej dimenzie myslenia*. „Herakleitos a Parmenides boli *väčšími* v tom zmysle, že ešte zotrvali v súznení s oným λόγος, t. j. s *Ev pánta*. Krok *k filozofii*, ktorý pripravili sofisti, uskutočnili až Sokrates a Platón“ ([17], 117). Odkiaľ však Heidegger vie, že Herakleitos a Parmenides *ešte zotrvali v súznení s oným λόγος*, to ostáva pred čitateľom tajomne *ukryté*. Ale to už patrí k jednej z neodmysliteľných strategických črt heideggerovskej filozofickej tvorby po *obrate*.

Heidegger sa v roku 1949 v *Úvode k prednáške* „*Čo je metafyzika?*“ veľmi jasne vyjadruje k tomu, že jeho pôvodná otázka z práce *Bytie a čas o zmysle bytia* sa teraz mení na otázku *pravdy bytia*. To nesie so sebou pomerne veľké konzekvencie. Ide teda o cestu *od metafyziky ako reflektovania jestvujúcnosti jestvujúcna k mysleniu o pravde bytia*. Inými slovami, hlavnou otázkou metafyziky bola transformácia pôvodne Leibnizovej otázky (*Prečo je skôr niečo, a nie nič?*) do podoby: *Prečo je vôbec jestvujúcno, a nie skôr*

nič? ([8], 33; kurzíva V. L.; pozri tiež [23], 195 – 216). Heidegger sa preto oprávnene pýta, čo je teraz záhadnejšie. Je to *jestvujúcno*, alebo *bytie*? Odpoveď na prvý pohľad nie je ťažká. Záhadnejšie je nepochybne *bytie*. Problém však pretrváva, keď si spätne uvedomíme *neoddeliteľnosť* jestvujúcna a bytia.

V *Doslove k prednáške 'Čo je metafyzika'* (1943) dôrazne upozorňuje, že *bytie* nie je nijakou jestvujúcou vlastnosťou *jestvujúcna*. „*Bytie si nemožno predmetne predstaviť alebo utvoriť ako nejaké jestvujúcno*“ ([8], 73; kurzíva V. L.). Tu sme sa však už dostali do *epicentra* Heideggerovho spytovania sa na problém bytia a jestvujúcna, ktoré sa skrýva za hľadáním odpovede na otázku: *Bytuje, alebo nebytuje niekedy bytie bez jestvujúcna?* Problém ontologickej diferencie čaká na svoje definitívne doriešenie. Vo štvrtom vydaní *Doslovu* (1943) Heidegger obmieňa formuláciu z predchádzajúcich vydaní prednášky *Čo je metafyzika?*: „... *bytie nikdy nebytuje bez jestvujúcna a... jestvujúcno nikdy nie je bez bytia*“ (kurzíva V. L.) do tejto podoby: „... *ak totiž k pravde bytia patrí, že síce bytie bytuje bez jestvujúcna, ale že jestvujúcno nikdy nie je bez bytia*“ ([8], 73; kurzíva V. L.). Teraz sa treba rozhodne pýtať: *Bytuje, či nebytuje bytie bez jestvujúcna?* Odpoveď sa dozvedáme od Heideggera až v jeho prednáške *Čas a bytie* (1962).

Ale medzi rokom 1943 a prednáškou *Čas a bytie* sa udialo mnohé, čo by bolo potrebné uviesť. Ale určite to najdôležitejšie súvisí s Heideggerovou prednáškou *Hegel a Gréci*. V nej sa skúmaný problém (*Heidegger a dejiny filozofie*) dostáva do svojej vrcholnej podoby, ktorá do konca jeho tvorby už nebola ničím prekonaná. Je to brilantný Heideggerov filozofický pokus vyrovnat' sa s Hegelom a zároveň riešiť vyššie uvedené problémy. Už prvé Heideggerove slová sú určujúce. Chce sa zaoberať Hegelom zo *súdobého hľadiska*. V žiadnom prípade nemožno očakávať teda *historickofilozofický prístup*, ale len a len prístup *filozoficko-problémový*. Ide mu o prienik do *vecí myslenia*, aby sme sa *ním* nechali osloviť a zároveň boli pripravení *nechať myslenie zmeniť sa*, pokiaľ si to vyžaduje *vec sama*. Ale je vôbec potrebná takáto veľká obchádzka cez Hegela a Grékov, aby sme sa dostali do *vecí myslenia*? Heideggerova odpoveď je jednoznačná. *Potrebuje me túto cestu, ktorá vo svojej bytnosti nie je žiadnou obchádzkou, lebo správne pochopené duchovné dedičstvo nám neustále ponúka prítomné, to, čo je stále v hre, ale už nie v jeho dejinnej podobe; vystupuje ako súčasť vec myslenia*.

Heideggerovo ocenenie Hegelovej recepcie antickej filozofie cez prizmu tejto skutočnosti je najvyššie, aké sa vôbec mohlo dostať filozofovi: „... *Hegel myslí prvýkrát grécku filozofiu ako celok a tento celok filozoficky*“ ([10], 428; kurzíva V. L.). Hegel *nevysvetľuje* dejiny filozofie, ale *myslí* ich. Pred Hegelom to neurobil nikto v dejinách filozofie. Tým otvára vôbec možnosť vzniku *filozofie dejín filozofie*, ktorá práve bez tohto *bytostného myslenia* duchovného dedičstva filozofie by nebola možná. Vo *filozofii dejín filozofie* ide teda najmä o *vec myslenia*. Je to možné aj preto, že, ako to dokladá Heidegger, dejiny filozofie sa stali pre Hegela *jednotným a nevyhnutným procesom pohybu ducha k sebe samému*. Potiaľ je to všetko v poriadku. Problém sa však začína pri chápaní a vysvetlení základných určujúcich štyroch slov gréckej filozofie, ktoré vyjadrujú jej nepochybniteľnú bytnosť v spojitosti s hlavným pojmom filozofie vôbec – s pojmom *bytia*.

Podľa Heideggera sú štyri základné slová v gréckej filozofii (*hen* – Parmenides, *logos* – Herakleitos, *idea* – Platon a *energeia* – Aristoteles) Hegelom nesprávne *preložené*,

lebo ich zle *interpretuje*. Hegel prekladá Parmenidovo *hen* ako *všetko*, Herakleitov *logos* ako *rozum*, Platonovu *idea* ako *pojmem* a Aristotelovu *energeia* ako *skutočnosť* ([10], 434 – 435). Hlavné pojmy gréckej filozofie prekladá teda Hegel nesprávne najmä preto, lebo ich *vysvetľuje* cez prizmu svojej vlastnej filozofie ako jej predstupeň. Tu sme pri koreni veci. Heidegger vyčíta Hegelovi to, čo robí sám ešte dôslednejšie a jednoznačnejšie. *Heidegger dovedol až do filozofickej krajnosti prekladanie hlavných pojmov gréckej filozofie z pozícií interpretácie svojej vlastnej filozofie.*

Rozhodujúci rozdiel medzi Hegelovým chápaním gréckej filozofie a tým svojím vidí Heidegger v tom, že táto filozofia nie je *stupňom pravdy*, ako je o tom ešte presvedčený Hegel, ale *stupňom bytia*. A to Hegel nepochopil, preto si nemohol všimnúť, že *pravda* a *bytie* sú bytostne, nerozlučne zviazané.

Heidegger sa po *Kehre* stavia stále viac a viac do pozície „*zvestovateľa nového príchodu bytia*. *Profesor ustupuje, objavuje sa prorok*“ ([24], 9; kurzíva V. L.). Heidegger sa sám už v práci *Bytie a čas* skromne identifikoval ako ten, ktorého *si pobyt vybral za svojho hrdinu* ([5], 427) Heidegger sa tak sám ustanovuje *sui generis* do funkcie *hovorcu pobytu*. Neskôr v *Liste o humanizme* už je to *funkcia pastiera (zvestovateľa) Bytia* ([16], 33), čím sa stáva *hovorcom Bytia*. S touto *funkciou* je vnútorne zrastený až do roku 1967, ako sa o tom môžeme presvedčiť v jeho *známom* interview pre časopis Spiegel. Tu sa potom posunul do tretej záverečnej funkcie – do funkcie *hovorcu nejakého boha*.

Heidegger, po *obrate* viac ako *prorok* než ako *filozof*, *zvestuje celému ľudstvu, že Alétheia vládne celému európskemu mysleniu*. A európske myslenie zároveň *vládne svetu*. *Bytie*, *zvestuje nám Heidegger, je Alétheia* a *Alétheia je Bytie*. Zaiste, môžeme tomu uveriť, ale aj nemusíme. A skôr nemusíme, ako môžeme! Prečo? Lebo okrem iného toto *Bytie vládne európskemu mysleniu* bez toho, aby bolo vo svojej pravde *pochopené* a vôbec aj *vyslovené*. Tu sa však Heidegger dostáva do rozhodujúcej konfrontácie s Hegelom. Vrcholný predstaviteľ nemeckého idealizmu sa podľa Heideggera mýli najmä v tom, že chápe vývoj filozofie ako *dejinné napredovanie*.

Heidegger v *Princípoch myslenia* (1958) proti tomu vystúpil tak rozhodne ako v nijakom inom svojom diele. Kladie si otázku: *Čo sa prihodilo v dejinách západného myslenia od čias Fichteho, Schellinga a Hegela? Uskutočnilo sa niečo, čo vynieslo myslenie do najvyššej dimenzie svojich možností*. Heidegger to skvele identifikuje: „*Myslenie sa stáva vedome dialektickým... Dokonale uskutočnené teoreticko-špekulatívne rozvinutie dialektiky do uzavretého celku sa uskutočňuje v Hegelovom diele, ktoré nesie názov: Logika ako veda*“ ([17], 165; kurzíva V. L.).

Túto dejinnofilozofickú skutočnosť využije Heidegger na to, aby ukázal, že *vstup myslenia do dimenzie dialektiky je síce dejinnou záležitosťou*, ale len preto, lebo sme si až príliš *zvykli predstavovať si dejiny historicky*. Uvedomenie si tejto Heideggerovej pozície vo vzťahu k Hegelovi je rozhodujúce, ak nemáme až príliš *filozoficky zablúdiť*. Heidegger nás chce priviesť k opaku toho, čo robí z Hegela veľikána filozofického myslenia do dnešných dní. Bol to práve Hegel, kto pochopil a filozoficky správne vyjadril skutočnosť, že *človek i spoločnosť sú výsledkom ich vlastného dejinného sebautvárania*. Človek je človekom len natoľko, nakoľko je *dejinnou bytosťou*. Dejiny sú teda sférou *bytia človeka*, a nie *dejín Bytia* (pozri [18], 5 a n.). Heidegger nám ponúka namiesto filozofie dejín *deji-*

ny *Bytia*. Bytie nemôže mať svoje dejiny, lebo ono len *je* ako stála a nemeniaca sa *prítomnosť*. Dejiny sa môžu vzťahovať len na jestvujúcno ako pobyť, „*ktorý rozumie seba samému vždy zo svojej existencie, z istej možnosti seba samého...*“ ([5], 28; kurzíva V. L.). Všetko iné je len *karikatúra dejín* – a filozoficky azda najviac *dejiny Bytia*.

Heidegger rázne odmieta chápať dejiny *historicky*, t. j. ako dianie vo svojej postupnosti *predtým a potom*. Preto tvrdí, že *dejiny* vo vlastnom zmysle slova nie sú ničím iným len *prítomnosťou* ([18], 167). Na počiatku európskeho myslenia stojí podľa Heideggera Parmenidova veta: „*εστι γάρ εἶναι: Ved' bytie je*. V tomto slove sa skrýva počiatkové tajomstvo všetkého myslenia“ ([16], 26). Určite, pokiaľ tomu uveríme ako *prorockému slovu*. Heideggerov povzdych, že Parmenidova veta zostáva ešte stále aj v 20. storočí *nepremyslená*, znamená potom len jedno: *Pokrok v dejinách filozofie je len chiméra*. Tu musím s Heideggerom súhlasiť. Tento pokrok naozaj nenastal, pokiaľ filozofiu redukuje len na hľadanie odpovede na jedinú otázku, a to otázku *Bytia*. Potom je Parmenides začiatkom a zároveň aj koncom *dejín metafyziky Bytia*. Heidegger neposunul toto myslenie ani len o maličký krôčik dopredu. Skôr naopak. Presvedčivú osobnú výpoveď o tejto skutočnosti nám zanechal H.-G. Gadamer: „Na konci svojho života išiel Heidegger dokonca až tak ďaleko, že vôbec už nepoužíval slovo *filozofia*, lebo úloha doviest' metafyziku ako formu pojmového myslenia... k novým horizontom budúcnosti sa mu zdala *neriešiteľná*“ ([3], 86).

Nemožnosť vybudovať Heideggerom hľadajú *metafyziku Bytia* súvisí bytostne s chápaním *veci myslenia*. Jeho obsahové naplnenie priamo závisí od definitívneho *premyslenia* ontologickej diferencie. To nám Heidegger ponúkol v prednáške *Čas a bytie* (1962), ktorá završuje jeho dielo. Bez toho, aby som zbytočne komplikoval skúmaný problém, rozhodujúci záver na adresu jedinečného *filozofického pokusu*, o aký sa v dejinách filozofie pokúsil Heidegger – *premyslieť Bytie bez obzretia sa na jestvujúca* ([19], 25), už dávno predtým mnou vyjadril veľmi presne J. Patočka: „*Bytie je bytie jestvujúceho*“ ([27], 384; kurzíva V. L.). Na inom mieste k tomu ešte pridáva, že problém *bytia* tak, ako ho formuloval Heidegger, považuje filozoficky „*za nedonosný problém*“ ([26], 310; kurzíva V. L.). S týmto hodnotením nemôžem nesúhlasiť.

Heideggerova filozofia dejín filozofie. Vo svojom posmrtno uverejnenom rozhovore pre časopis *Spiegel* (23. sept. 1966) Heidegger uvádza, že celá jeho práca, ktorú realizoval na prednáškach a seminároch „v uplynulých tridsiatich rokoch, bola len interpretáciou západoeurópskej filozofie“ ([20], 26). Ak by som chcel domyslieť uvedené hodnotenie jednoducho do konca, tak by som musel uzavrieť, že Heidegger sa vo filozofii bytostne angažoval hlavne ako *historik filozofie*. To by však nebola vôbec pravda. Heideggera v celej jeho tvorbe *nezaujíma* problém interpretácie západoeurópskej filozofie ako *historika filozofie*, ale len ako *filozofa* dejín západoeurópskej filozofie. Heideggerova *filozofia dejín filozofie* je najreprezentatívnejšou ukážkou *silného modelu*, ktorý je dodnes filozoficky neprekonaný a tvorí neodmysliteľný pôdorys jeho filozofovania tak pred *obratom*, ako aj po ňom (podrobnejšie pozri [22], 158 – 197).

Heidegger *programovo* zradikalizoval Kantovu myšlienku („... nie je to nič neobyčajné ani v bežnom rozhovore, ani v spisoch porovnávaním myšlienok, ktoré vyslovuje autor o svojom predmete, *rozumieť mu dokonca lepšie, ako si rozumel sám...*“) a vzťahol ju na seba do tejto podoby: „*Správne rozumieť Kantovi potom znamená rozumieť mu*

lepšie, než on rozumel sám sebe“ ([6], 14 – 15; kurzíva V. L.). Potom je zrejmé, že len Heidegger správne rozumel nielen Kantovi, ale aj celým dejinám filozofie. A keďže je presvedčený o tom, že to tak naozaj bolo, mohol ich v plnom rozsahu podriaďiť svojej jedinej otázke, ktorá ho vo filozofii zaujímala – otázke *Bytia*. Ale tento spôsob reflektovania dejín filozofie sa v istom zmysle premieňa na najvyššiu formu *filozofického násilia*, ktorá je nespochybniteľne Heideggerovi najvlastnejšia.

To nemohlo ostať bez adekvátnej odozvy už v jeho dobe. Heidegger to sám potvrdzuje v predhovore k druhému vydaniu práce *Kant a problém metafyziky*: „Protesty vyvoláva ustavične násilnosť mojich interpretácií. Výčitka násilnosti môže byť na tomto spise dobre preukázaná. Filozofickohistorické bádanie je dokonca s touto výčitkou vždy v práve, keď sa zameriava proti pokusom, ktoré by chceli uviesť do chodu *mysliaci rozhovor medzi mysliacimi*. Na rozdiel od metód historickej filológie, ktorá má svoje vlastné úlohy, podlieha *mysliaci dialóg* iným zákonom. V dialógu je hrozivejšie, keď sa niečo prepasie, a to, že v ňom niečo chýba, je častejšie“ ([7], 21; kurzíva V. L.).

Heidegger sa cez veľmi svojsky pochopený *mysliaci dialóg*, ktorého *zákony* určoval a poznal len on sám a ktoré zostali pred nami navždy ukryté, mohol stať *prorokom Bytia*. Stal sa najväčším *filozofickým násilníkom* v dejinách filozofie, a to svojou *metódou deštrukcie*, ktorá síce nemala byť zameraná na úplne likvidátorsko-negativistické chápanie dejín filozofického myslenia, ale vo svojich konečných výsledkoch tam de facto skončila. Metódu *deštrukcie* používal nielen vo svojej ranej tvorbe, ako je to napríklad v *Rozvrhu fenomenologickej interpretácie Aristotela* (1922) či v práci *Bytie a čas* (1927) alebo aj v *Príspevkoch k filozofii* (1936 – 1938) ([12], 213 – 224) a v neskoršej tvorbe. *Deštrukciu* chápe ako *čistenie* v smere slobodného formulovania základných metafyzických hľadísk. *Deštruovať*, tvrdí Heidegger v prednáške *Čo je to – filozofia?* (1955), „neznamená zničiť, ale odbúrať, vypratať a postaviť bokom – totiž tie čisto historické výpovede o dejinách filozofie. Deštruovať znamená: dopriať bez zábran možnosť počuť to, čo k nám v tradícii prehovára ako bytie jestvujúcna“ ([7], 125).

Heideggerovo filozofické *čistenie* v chápaní *metafyzických hľadísk* sa sústreďuje najmä na skúmanie *cesty späť* v dejinách filozofie – *od Aristotela k Parmenidovi* –, aby bolo *možné určiť Parmenidovo učenie o bytí a porozumieť mu ako rozhodujúcemu kroku, ktorý určil zmysel a osud západnej ontológie a logiky až po metafyziku Bytia*. Súhlasím s Gadamerovým hodnotením, podľa ktorého Hegelova konštrukcia dejín filozofického myslenia je teleologickou konštrukciou *od konca*, kým Heideggerovo chápanie dejín filozofie je konštrukciou *od počiatku*. Na adresu tej druhej však treba konštatovať, že napriek obrovskému teoretickému úsiliu *premyslieť Bytie bez obzretia sa na jestvujúcna* musela nakoniec predať len ostať svojráznou *zvestovateľskou filozofickou viziou*. Preto môžem bez výhrad súhlasiť s Heideggerovým vlastným hodnotením, podľa ktorého práca *Bytie a čas* bola *neúspechom*. Ale to isté platí aj o jeho *metafyzike Bytia*. Heideggerova prednáška *Čas a bytie* tento *neúspech* len v plnom rozsahu znovu potvrdila.

LITERATÚRA

- [1] FIGAL, G.: *Úvod do Heideggera*. Prel. V. Zátka. Praha: Academia 2007.
- [2] GADAMER, H.-G.: Heideggerův „teologický spis“ z mládí. In: Heidegger, M.: *Rozvrh fenomenologické interpretace Aristotela*. Prel. I. Chvatík. Praha: Oikoymenh 2008.
- [3] GADAMER, H.-G.: Evropa a Oikúmené. In: *Filosofický časopis*, roč. 44, 1996, č. 1.
- [4] HEIDEGGER, M.: *Rozvrh fenomenologické interpretace Aristotela*. Prel. I. Chvatík. Praha: Oikoymenh 2008.
- [5] HEIDEGGER, M.: *Bytí a čas*. Prel. I. Chvatík, P. Kouba, M. Petříček jr. a J. Němec. Praha: Oikoymenh 2008.
- [6] HEIDEGGER, M.: *Fenomenologická interpretace Kantovy Kritiky čistého rozumu*. Prel. J. Kuneš. Praha: Oikoymenh 2004.
- [7] HEIDEGGER, M.: *Kant a problém metafyziky*. Prel. J. Pechar at al. Praha: Filosofia 2004.
- [8] HEIDEGGER, M.: *Co je metafyzika?* Prel. I. Chvatík. Praha: Oikoymenh 1993.
- [9] HEIDEGGER, M.: Evropa a německá filosofie. In: *Filosofický časopis*, roč. 44, 1996, č. 1.
- [10] HEIDEGGER, M.: *Wegmarken*. GA Bd. 8. Frankfurt am Main: Vittorio Klostermann 1976.
- [11] HEIDEGGER, M.: *Der Anfang der abendländischen Philosophie (Anaximander und Parmenides)*. GA Bd. 35. Frankfurt am Main: Vittorio Klostermann 1998.
- [12] HEIDEGGER, M.: *Beiträge zur Philosophie (Vom Ereignis)*. GA Bd. 65. Frankfurt am Main: Vittorio Klostermann 1989.
- [13] HEIDEGGER, M.: *Parmenides*. GA Bd. 54. Frankfurt am Main: Vittorio Klostermann 1992.
- [14] HEIDEGGER, M.: *Vorträge und Aufsätze*. GA Bd. 7. Frankfurt am Main: Klostermann 1976.
- [15] HEIDEGGER, M.: *Herakleitos*. GA 55. Frankfurt am Main: Vittorio Klostermann 1994.
- [16] HEIDEGGER, M.: *O humanismu*. Prel. P. Kurka. Praha: Ježek 2000.
- [17] HEIDEGGER, M.: *Básnický bydlí člověk*. Prel. I. Chvatík. Praha: Oikoymenh 1993.
- [18] HEIDEGGER, M.: *Geschichte des Seyns*. GA Bd. 69. Frankfurt am Main: Vittorio Klostermann 1998.
- [19] HEIDEGGER, M.: Zeit und Sein. In: Heidegger, M.: *Zur Sache des Denkens*. Tübingen: Max Niemeyer 1969.
- [20] HEIDEGGER, M.: Už jenom nějaký bůh nás může zachránit. In: *Filosofický časopis*, roč. 43, 1995, č. 1.
- [21] HEGEL, G. W. F.: *Logika*. Prel. T. Münz. Bratislava: SAV 1961.
- [22] LEŠKO, V.: *Filozofia dejín filozofie*. Prešov: v. n. 2004.
- [23] NEZŇÍK, P.: Heidegger, Kant, Leibniz alebo zápas o metafyziku. In: Leško, V. – Plašienková, Z. (eds.): *Kant v kontextoch Husserlovej a Heideggerovej filozofie*. AFPhUŠ Košice 2009.
- [24] NOVOSÁD, F.: *Pozvanie k Heideggerovi*. Bratislava: Archa 1995.
- [25] PATOČKA, J.: Dějepis filosofie a její jednota. In: *Česká mysl*, 36, 1942, č. 2.
- [26] PATOČKA, J.: Platón a Evropa. In: Patočka, J.: *Péče o duši II*. Praha: Oikoymenh 1999.
- [27] PATOČKA, J.: Čtyři semináře k problému Evropy. In: Patočka, J.: *Péče o duši III*. Praha: Oikoymenh 2002.

Príspevok vznikol ako súčasť riešenia grantového projektu na Katedre filozofie a dejín filozofie FF UPJŠ v Košiciach VEGA 1/0650/08 *Heidegger a dejiny filozofie*.

---

prof. PhDr. Vladimír Leško, CSc.
Katedra filozofie a dejín filozofie FF UPJŠ
Petzvalova 4
040 11 Košice, SR
e-mail: vladimir.lesko@upjs.sk